



Una imatge de l'introit del Missal, amb el famós retrat d'Alexandre VI en diagonal intencionada amb la representació de la Nativitat.

L'Institut Internacional d'Estudis Borgians (IIEB) i Edicions 3i4 s'han tornat a conjurar per a oferir un bell tast d'història. Aquesta vegada arriba en forma d'una ben acurada edició facsímil del *Missale Pontificis in Nativitate Domini*, també conegut com a *Missal de Nadal d'Alexandre VI*. Perquè fou ell, Roderic de Borja, el segon papa que la famosa família de Xàtiva donava al món, qui el va fer fer.

“Un bellíssim còdex litúrgic de luxe nascut en l'entorn del segon papa Borja, pensat i destinat a un únic usuari –el mateix pontífex–, que actualment, i després de vicissituds diverses en què l'atzar ha jugat un paper important, es conserva, si no al lloc on es va crear i custodiar inicialment, sí a la llibreria dels papes, la Biblioteca Apostòlica Vaticana”: vet aquí la descripció que Maria Toldrà, filòloga i membre de l'IIEB, ens ofereix a la breu (i també indispensable) introducció que acompanya i situa aquest esplèndid missal.

L'emoció de llegir el missal del papa Borja

És una edició limitada. En facsímil. Un treball delicat i especialíssim amb el qual Edicions 3i4 ret un nou homenatge al papa Borja per antonomàsia. Aquest final del 2011 viu la presentació del 'Missale Pontificis in Nativitate Domini', el Missal de Nadal d'Alexandre VI, una obra del segle XV, bellament il·lustrada i que continua fent servir el papa actual. Un cop l'any, com és preceptiu.



El notari Eduardo Lluna i Aparisi, a l'editorial, durant l'acte de certificar l'edició facsimil del Missal de numerar-ne el tiratge, de l'1 al 200.

Efectivament, tal com explicita Toldrà, el *Missal* “forma part d’una sèrie de tres *libelli missae papalis*”, els formularis litúrgics que el pontífex necessitava per a les úniques misses que oficiava directament: “La tercera del dia de Nadal, la de diumenge de Pasqua i la de la festivitat de sant Pere i sant Pau.” Només se n’ha conservat un, el de Nadal. El mateix, val a dir-ho, que, després de ser restaurat l’any 1986, continuen emprant els papes al Vaticà.

“No menyspreïs, doncs, Alexandre, aquests meravellosos llibres que Lluç ha copiat amb mà destra per a tu”

Totes les dades indiquen que el missal fou elaborat entre el 1492 i el 1494, i, per tant, precisament en “un moment de canvi en la tradició dels llibres que marcaven la pauta de les grans celebracions que tenien lloc a la capella major del Vaticà—des del 1483, capella Sixtina— i a la basílica de Sant Pere”, explicita Toldrà.

Fou escrit en grosses lletres gòtiques textuais rodones, perquè se’n pogués seguir el relat sense dificultats, normalment amb tinta negra, però també amb algunes lletres en or i blau “per marcar paraules importants o directrius al papa”, amb una notació musical “qua-

drada d’or sobre línies en blau i text en aquest color, o en negre sobre línies vermelles” per als passatges que requerien ser cantats (i aquí els cronistes del moment destacaven, per cert, que Roderic de Borja tenia una veu intensa que sabia fer ressonar amb adequada solemnitat) i una enquadernació original que incloïa—no caldria sinó—les armes d’Alexandre VI. I l’any 1547 encara es conservaven, tot i que després, com passava sovint en aquests casos, van ser substituïdes per les de mandataris posteriors.

Poc o res no se’n sap, a hores d’ara, dels autors de la bella obra. Només ens n’ha pervingut una referència que arriba, des del colofó final, en llatí versificat: “Així com l’oceà immens acull els rius grans i els rierols més petits del món, no menyspreïs, doncs, Alexandre, aquests meravellosos llibres que Lluç ha copiat amb mà destra per a tu.”

El retrat del poder. De cap a cap del llibre, hom hi pot trobar, perquè s’hi destaca, una completa representació de tot l’estol iconogràfic de la família Borja: “Més de la meitat de les inicials contenen emblemes d’Alexandre VI i

els Borja”, recorda Toldrà: hi ha la doble corona ducal radiada, l’estendard de les cinc flames o el famós bou heràldic vermell de la família. A més del retrat del papa. I del seu escut. Tot plegat, ens recorda l’especialista, un repertori “de registre simbòlic en clau autocelebrativa de la figura del pontífex i basat en l’emblematologia familiar”.

Res no és casual, en els afers dels Borja. La doble corona, per exemple, que, segons l’estudiosa Silvia Maddalo, “assenyala la connotació imperial de l’emblematologia borgiana”, resulta que “es repeteix quasi obsessivament en l’ornamentació miniada” d’aquest llibre. Maddalo ho ha comptat: 18 vegades als 69 folis que formen el còdex, hi fa acte de presència. A més, és clar, hi ha el bou vermell, que compareix ara sí ara també a la densa trama de garlandes decoratives i que esdevé, continua l’especialista italiana des de la seva reflexió per a la *Revista Borja* de l’IIEB, “reclam mnemotècnic de la identitat del comitent”, bo i passant de mer element heràldic a esdevenir “imatge d’un gran valor simbòlic”. Perquè, tal com destaca Maddalo, “si en els pares de l’Església i en els autors medievals el brau és símbol de Crist” —i aquí cita des de Tertul·lià fins a sant Agustí—, “en el missal vaticà la imatge del brau al qual hom ofereix una copa de fenc” pot ben “ser llegida en clau marcadament eucarística”. No debades, a més, aquest bou “eucarístic” pintat de vermell borgià apareix als guarniments que envolten la inicial de “Te igitur”, justament historiada amb l’*Ofrena sobre l’altar del sacrifici de Crist*, cosa que duu Silvia Maddalo a destacar, en tot plegat, “una subtil i intrigant relació amb els continguts del text: gairebé com si hom volgués proposar la identificació d’Alexandre VI amb Crist a través de la identificació brau-Crist”. Gairebé.

I hi ha el retrat, també. Alexandre VI, de perfil com en una moneda, bo i formant díptic amb el seu escut llorejat, queda immortalitzat en figura realista just a l’introït de la missa de Nadal. Dalt de tot, una bella representació de la Nativitat cristiana. I, un cop més, la intenció, interpretada també segles ençà: “Resulta particularment significatiu—assenyala Maddalo— que el retrat del pontífex, acompanyat dels atributs de

